

Szőlő és borkultúra a régi Budaörsön

„Emlékekből él az ember,
s múltból él az emlékezet.

**Kinek nincsen múltja, nem lehet
jelene, s jövője sem.”**

Eötvös József

Visszatekintve városunk történetére, előbb-utóbb találkozunk az itt élt elődeink mindennapjait meghatározó szőlőtermesztéssel és borászattal. Ez a nézőpont, mint egy múltba néző távcső deríti fel, igazolja városunk történetének homályos

foltoit, segít eligazodni azokban a dolgokban, amelyeket az idő eddig eltakart.

Eraviscusok:

Sokan még ma is úgy gondolják, hogy a szőlőtermesztés kezdetei csupán a római korban kezdődtek. *folytatás a 10. oldalon*

folytatás az 1. oldalról

mai korig nyúlnak vissza. Az első ide vonatkozó adatok a „La Tene — kultúra” korából származnak (i. e. V. sz.). Strabon és Cassius Dio is szól a pannoniai szőlőkről. A feltárt adatokból egyértelműen kitűnik, hogy a rómaiakat megelőzően területünkön élt kelta eredetű eraviscus-törzs tagjai már művelték szőlőiket, ha azok minőségükben nem is vehették fel a versenyt az utánuk telepített római szőlőkkel. Az eraviscusok központja a Gellérthegyen volt. Nyomaikat feltárták városunk területén is. Bizonyító adatként érdemes megjegyezni, hogy a telepítést még a római korban is a kelta eredetű területegységben, a „carpennesben” mérték.

Rómaiak:

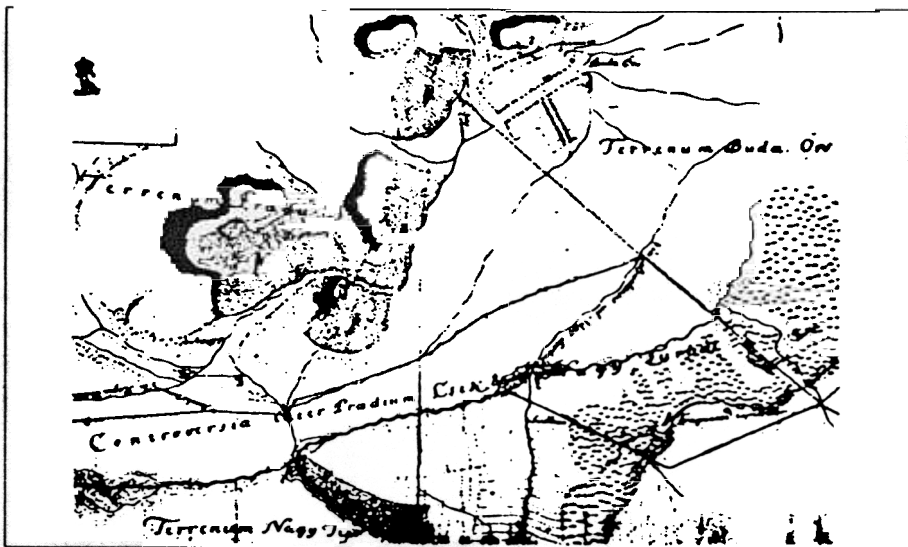
A történészek szerint, ahol a rómaiak megtelepedtek, ott azonnal szőlőt telepítettek, s belőle bort készítették. Ez a telepítés Pannoniában oly nagymértékű volt, hogy Domitianus császár (i. u. 81—96.) az aquileiai borkereskedők érdekeinek védelmében elrendelte, hogy a művelt szőlők felét ki kell irtani, és helyükbe gabonát kell vetni. Ha békés eszközökkel nem sikerült a rendeletnek érvényt szerezni, akkor sor került a katonaság bevetésére is. Ez az időszak mintegy kétszáz évig tartott, míg nem a pannoniai születesű Probus császár ellenrendelete véget vetett ennek az áldatlan állapotnak. Nálunk itáliai példa alapján a lugasművelést honosították meg. Városunk területén e korban több villatelepülés jött létre. A borkultúra nyomaira következtethetünk Silvanus helyi tiszteletéből, aki kezdetben az erdők és a nyájak, később a gyümölcsfák és a szőlők, végül az egész mezőgazdaság istene lett. Az ebből az időből származó és Budaörs területén felszínre került oltárkövek, szarkofágok domborművein úgyszólván a szőlő az egyetlen díszítőelem.

Az Árpád-kortól 1526-ig:

A rómaiak bukása után az őslakosság és a velük keveredő egyes népcsoportok, például avarok, mint ezt adatok bizonyítják, átvészelve a népvándorlások korának viharait, folyamatosan lakta vidékünket. Megélhetésének fő forrása ekkor is a szőlő volt.

A kora Árpád-korban Örs már egyike a Buda-környéki, Pilis-megyei szőlőtermelő falvaknak. Mint az írás mondja: „A budai Várhegy területén, a tőle nyugatra Sasadig, Budaörsig már réges-régen szőlők és gyümölcsösök virágoztak, mielőtt II. Endre király a mohamedán bolgárokat elűzve németeket telepített.”

A középkori Magyarország hagyományos kiviteli termékei között (nemesfém, szarvasmarha) jelentős helyet foglalt el a külföldi piacokra szállított bor. E kor két leghíresebb, legjobban keresett borfajtája a szerémségi és a tüzes budai vörös volt. A nagy mennyiségben termelt bor volt az oka többek között annak a vitá-

Budaörs szőlőtermelése 1769-ben (Kneidinger atlasz)

nak, mely az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között zajlott, s mely a „Sasadi tizedperként” vonult be a magyar jogtörténetbe.

A hódoltság kora:

1526 után a hódoltsági lét nehézségei ellenére továbbra is folyamatos Örsön a szőlőtermelés. Az 1562-es összeírás szerint az örsi szőlőkben 100 ezer liternyi bor termett, noha a szőlők nagy része műveletlen volt. 1596-ban vált a község lakatlanná, a szőlők műveletlenekké. Ekkor Pálffy Miklós esztergomi várkapitány Örs és Keszi teljes lakosságát, 755 embert, egyetlen éjszaka alatt átköltöztetett Esztergom és Érsekújvár közé.

Az örsi szőlők újratelepítése:

A rácok:

A török hódoltság után a valamikor virágzó szőlőkultúra szomorú képet mutatott. Az 1700-as évek elején a kamarai összeírások községünket lakatlannak tüntetik fel. Örsöt ez idő tájt Zichy Péter földesúrtól a tabáni rácok bérelték, akik felújították a község akkor már több mint kétezer éves szőlőkultúráját. Az örsi szőlőket ekkor törökbálinti szerbek is művelték külső területként.

A németek:

Budaörsre 1718-ben telepítettek a Zichyek németeket. A város múltját feldolgozó Krónika nagy teret szentel az újonnan bevándoroltak által aláírt szerződésnek. A feltételek között igen súlyosak is voltak. Nos a magyarozatát annak, hogy ezek mellett is érdemes volt örsi telepesnek lenni, újra a szőlőtermesztésben kell keresnünk. A munka egy részét ugyanis akkorra már az itt területet bérlő és szőlőt művelő szerbek elvégezték. (Telepítés, útépités, víznyerőhelyek kialakítása stb.) Fontos még megjegyeznünk, hogy egy fontos kereskedelmi út, az úgynevezett „Mészárosok útja” is a településünkön haladt keresztül.

A már megkezdett munkát folytatták az első szorgalmas német telepesek.

Az itt termesztett fajtákra nézve nincsenek közelebbi adatok. Csupán az derül ki, hogy túlsúlyban volt a vörös bor, valószínűleg kadarka fajta. Ami a borok minőségét illeti, azt általában jónak tartották. Fennmaradt a község 1743-ból való pecsétje, mely nem véletlenül keresztet és két szőlőfürtöt ábrázol. A szőlők hozama ez idő tájt meglehetősen változó volt. Termesztése jobb megélhetést biztosított, mint a gabonatermesztés, bár inkább függvénye volt a termés a külső körülményeknek.

A szüretet csakis földesúri engedéllyel lehetett elkezdni. Az 1720-as évekből van adat arra, hogy a szüret elkezdését engedélyező „szüreti céduláért” (Lesezettel) a lakosoknak fizetniük kellett. Ezt a szokást csak 1774-ben törölték el. Érdemes még feljegyezni a budaörsi szőlőkről, hogy az 1772-es megyei összeírás szerint abban az időben a szőlők negyötöde volt extraneusok (idegenek) kezén.

Az uradalom községünkben is foglalkozott pincegazdasággal és borkereskedelemmel. A budaörsi borvidék termésének nagy részét a „Budai borvidék” boraként hozták forgalomba. Az innen kikerült borok minőségét bizonyítja, hogy az 1873. évi bécsi világiállításon három budaörsi gazda is díszoklevelet nyert saját készítésű borával.

A budaörsi szőlők pusztulása:

A budaörsi bortermelés virágzásának a múlt század végi nagy filoxerajárvány vetett véget. Mivel védekezni akkoriban még nem tudtak ellene, a járvány teljesen kipusztította vidékünkön a hegyvidéki bort adó szőlőstéket.

Az 1890-es években szűnt meg tehát a községben az addig prioritást élvező szőlőtermesztés, mely több mint kétezer éven keresztül meghatározta az itt élőket életét.

FILIPSZKY ISTVAN